

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI
MUZEUL DE ISTORIE A MOLDOVEI

CERCETĂRI ISTORICE
(SERIE NOUĂ)

XXXIII
2014

IAȘI
2014

COMITETUL DE REDACȚIE

Lăcrămioara STRATULAT (redactor șef)

Senica ȚURCANU

Sorin IFTIMI

Tamilia-Elena MARIN

Ioan IAȚCU

Zamfira PUNGĂ

Măriuca-Diana VORNICU (secretar de redacție)

Adriana MIRON (secretar de redacție)

Traduceri revizuite/realizate

Simona POSTOLACHE

Tehnoredactare

Loredana SOLCAN

Grafică copertă

Cătălin HRIBAN

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași

Muzeul de Istorie a Moldovei

Piața Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1

Iași, RO-700028

Telefon/Fax: 040232218383

e-mail: cercetari.istorice@yahoo.com

ISSN 1453-3960

EDITURA PALATUL CULTURII

Iași

SUMAR
SOMMAIRE – CONTENTS – INHALT

ABREVIERI – Abbreviations – Abreviations – Abkürzungen.....	5
Julia BRAUNGART, The Music-Note Linear Pottery Culture in Eastern Romania: Proposal for a Relative Chronology/ <i>Cultura ceramicii liniare cu capete de note muzicale în estul României: propunere pentru o cronologie relativă.....</i>	9
Vasile DIACONU, Ioan MITREA, Mărturii arheologice provenite din două așezări ale dacilor liberi aflate în zona subcarpatică a Neamțului/ <i>Archaeological Testimonies Coming from Two Settlements of the Free Dacians in the Subcarpathian Area of Neamț County.....</i>	43
Tudor-Radu TIRON, Lucian-Valeriu LEFTER, The Feudal Ceremony of Colomeea/Kołomyja (september 12th 1485). Notes on the Moldavian Heraldry and Vexillology during the Reign of Prince Stephen the Great/ <i>Ceremonia feudală de la Colomeea/Kołomyja (12 septembrie 1485). Note asupra heraldicii și vexilologiei moldovenești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare.....</i>	57
Rodica POPOVICI, Lucia-Minodora MĂȚĂ, Stove Tiles Ornamented with less Known Decorative Motifs: the Lion, the Dragon and the Knight/ <i>Cable ornamentate cu motive decorative mai puțin cunoscute: leul, dragonul și cavalerul.....</i>	79
Violeta-Anca EPURE, Organizare bisericească, credințe, superstiții și obiceiuri în Principatele Române în viziunea consulilor și călătorilor francezi prepașoptiști/ <i>L'organisation de l'église, les croyances, les superstitions et les coutumes dans les Principautés Roumaines dans la vision des consuls et des voyageurs français avant la révolution de 1848.....</i>	101
Manole BRIHUNEȚ, Distribuirea locurilor de cimitir la începutul secolului al XIX-lea: Iași, Chișinău și București/ <i>The Distribution of Cemetery Sites in the Early 19th Century: Iași, Chișinău and București.....</i>	125

Sorin IFTIMI, Anton Kauffman, un pictor vienez în Țările Române (1840-1845) / <i>Anton Kauffman, a Viennese Painter in the Romanian Countries (1840-1845)</i>	137
Liliana CONDRATICOVA, Arta metalului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: meșteri, ateliere, obiecte din metale prețioase și comune / <i>The Art of Metal during the Second Half of the 19th Century: Artisans, Objects Made of Precious and Common Metals</i>	177
Sebastian-Dragoș BUNGHEZ, Parlamentul și politica externă a României în ajunul Primului Război Mondial (februarie-iunie 1914) / <i>Romania's Parliament and Foreign Policy in the Eve of the First World War (February-June 1914)</i>	191
Narcis Dorin ION, Familia Berindei. Portretul unor aristocrați ai spiritului. Convorbiri cu academicianul Dan Berindei / <i>The Berindei Family. The Portrait of some Aristocrats of the Spirit. Interviews with the Academician Dan Berindei</i>	213

Recenzii. Note de lectură (Book Reviews)

Constantin PREOTEASA, Ciprian-Dorin NICOLA (eds.), <i>L'impact anthropique sur l'environnement durant le néo-énéolithique du sud-est de l'Europe // In honorem Dr. Gheorghe Dumitroaia</i> , Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XXXI, Piatra-Neamț, 2014, 314 p. (Vasile DIACONU).....	283
Sławomir Kadrow (ed.), with the editorial cooperation of Elżbieta Trela-Kieferling, <i>Bilcze Złote. Materials of the Tripolye Culture from the Werteba and the Ogród Sites</i> , Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie, tom V, Cracovia, 2013, 324 p. (Loredana SOLCAN).....	286
Mirela VERNESCU, <i>Bărăganul în preistorie (circa 3500-1200 a. Chr.). Perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului și epoca bronzului</i> , Editura Istros, Brăila, 2013, 304 p. (Vasile DIACONU).....	290
Radu Ota, <i>De la canabele legiunii a XIII-a Gemina la municipium Septimium Apulense</i> , Editura Altip, Alba Iulia, 2012, 255 p. (Ioan OPREA).....	294

ABREVIERI

ABBREVIATIONS - ABREVIATIONS - ABKURZUNGEN

- AAC - *Acta Archaeologica Carpathica*, Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie, Komisja Archeologiczna, Krakowie.
- AARMSI - *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, București.
- AIIAI/AIIX - *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Iași/Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, Iași.
- Albina Românească - *Albina Românească. Gazetă administrativă și politico-literară*, Iași.
- AMM - *Acta Moldaviae Meridionalis*, Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare”, Vaslui.
- AMMSS - *Acta Musei Moraviae – Scientiae Sociales*, Moravian Museum, Brno.
- AMN - *Acta Musei Napocensis*, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca.
- AMNP.A - *Acta Musei Nationalis Pragae. Řada A, Historie*, Národní Muzeum, Praha.
- AMT - *Acta Musei Tutovensis*, Muzeul „Vasile Pârvan”, Bârlad.
- ANIC - Arhivele Naționale Istorice Centrale, București.
- ANRM - Arhiva Națională a Republicii Moldova, Chișinău.
- AP - *Analele Putnei*, Centrul de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare”, Mănăstirea Putna.
- ArhGen - *Arhiva Genealogică*, Academia Română. Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, Iași.

ArhMold	- <i>Arheologia Moldovei</i> , Academia Română. Institutul de Arheologie Iași.
AȘUI	- <i>Analele Științifice ale Universității „A. I. Cuza” din Iași</i> , Iași.
BAR Int. Ser.	- <i>British Archaeological Reports. International Series</i> , Oxford.
BCMI	- <i>Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice</i> , București.
Carpica	- <i>Carpica</i> , Muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu”, Bacău.
CCAR	- <i>Cronica cercetărilor arheologice din România</i> , CIMEC, București.
CercIst S. N.	- <i>Cercetări Istorice</i> (serie nouă), Muzeul de Istorie a Moldovei, Iași.
DIR	- <i>Documente privind istoria României</i> , seria A, Moldova; seria B, Țara Românească, București.
DRH	- <i>Documenta Romaniae Historica</i> , seria A, Moldova; seria B, Țara Românească, București.
Hierasus	- <i>Hierasus. Anuarul Muzeului Județean Botoșani</i> , Muzeul Județean Botoșani.
MCA	- <i>Materiale și Cercetări Arheologice</i> , București.
MemAntiq	- <i>Memoria Antiquitatis, Acta Musei Petrodavensis</i> , Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.
MIA	- <i>Materialy i issledovanija po arheologii SSSR</i> , Moscova-Leningrad.
Monumentul	- <i>Monumentul - Tradiție și Viitor</i> , lucrările Simpozionului Național Monumentul - Tradiție și Viitor, Iași.
Památky archeologické	- <i>Památky archeologické</i> , Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Praha.
Pontica	- <i>Pontica</i> , Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
Peuce	- <i>Peuce</i> , Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea.

- PZ - *Praehistorische Zeitschrift*, Freie Universität, Institut für Prähistorische Archäologie, Berlin.
- RÉSEE - *Revue des Études Sud-Est Européenes*, Institutul de Studii Sud-Est Europene, București.
- RI - *Revista Istorică*, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București.
- RIR - *Revista istorică română*, București.
- RMMMIA - *Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă*, București.
- RRH - *Revue roumaine d'histoire*, București.
- SASTUMA - *Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde*, Bonn.
- SCIA - *Studii și cercetări de istoria artei. Seria Artă plastică*, București.
- SCIV(A) - *Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)*, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București.
- SCN - *Studii și Cercetări de Numismatică*, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București.
- SlovArch - *Slovenská archeológia*, Slovenská akadémia vied, Bratislava.
- Suceava - *Suceava, Anuarul Muzeului Bucovinei*, Suceava.
- Tyragetia - *Tyragetia*, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Chișinău.
- UISPP - Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques.

PARLAMENTUL ȘI POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI ÎN AJUNUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (FEBRUARIE-IUNIE 1914)

Sebastian-Dragoș BUNGHEZ¹

Cuvinte cheie: *Parlament, reforme, politică externă, reorientare*

Keywords: *Parliament, reforms, foreign policy, reorientation*

În perioada domniei lui Carol I, politica externă a României a fost influențată cel mai adesea de personalitatea monarhului. Marele istoric Gheorghe Brătianu scria: „în istoria lungii domnii a lui Carol I al României (1866-1914) primul loc revine, fără îndoială – dacă se ia în considerare activitatea suveranului – organizării armatei și politicii externe. Timp de aproape o jumătate de secol, regele urma să se intereseze de relațiile de tot felul ale României cu puterile europene, să decidă în legătură cu acordurile și alianțele sale și să asigure acestora continuitate”². Ca și ceilalți conducători politici din epocă, monarhul român a optat pentru o diplomatie secretă. Tot Gheorghe Brătianu afirma: „A existat astfel, în special în ultima parte a domniei, un veritabil <<secret al Regelui>>, pe care îl împărtășeau un număr restrâns de personalități politice de prim plan și care a rămas, până la criza războaielor balcanice, la distanță de discuțiile parlamentare și de mișcările de opinie”³.

Carol reușea să influențeze decisiv orientarea politicii externe a României profitând de anumite particularități ale Constituției. Faptul că alegerea ori menținerea unui ministru depindeau în mare măsură de el îi

¹ Colegiul Național Catolic „Sf. Iosif” Bacău.

² Gh. I. Brătianu, *La politique extérieure du Roi Charles Ier de Roumanie*, București, 1940, p. 5.

³ *Ibidem*.

permitea să se oprească asupra persoanelor cu o concepție de politică externă apropiată de a sa. Omiterea tratatelor politice dintre actele ce trebuiau votate de Parlament îi dădea monarhului o mai mare marjă de manevră. El încerca să păstreze legalitatea prin contrasemnarea tratatelor de către ministrul de externe⁴.

Dar într-o epocă de ascensiune a democrației în Europa, regele nu a putut ignora total sentimentele opiniei publice, care și-au avut rolul lor, de pildă, în aducerea la guvernare a lui D. A. Sturdza, în toamna anului 1895⁵ și în declararea neutralității României la începutul Primului Război Mondial⁶. Unii miniștri, care erau personalități puternice, cum ar fi Ionel Brătianu, au putut și ei să-și pună amprenta pe politica externă, câteodată chiar împotriva convingerilor intime ale regelui.

Parlamentul a avut și el o anumită influență în orientarea politicii externe a României, deși e dificil de spus cât de mare a fost aceasta. Problemele de politică externă nu au fost discutate constant în Parlament. Au existat ani în care nu s-a vorbit deloc despre ele, dar la începutul secolului al XX-lea situația s-a schimbat. Odată cu izbucnirea crizei bosniace din toamna anului 1908 parlamentarii au început să se preocupe tot mai mult de politica externă a României și chiar să pună sub semnul îndoielii orientarea tradițională către Tripla Alianță, cerând schimbarea ei⁷.

Războaiele balcanice au stimulat, și mai mult, preocuparea parlamentarilor cu privire la politica externă a României, care a ocupat un

⁴ Vezi explicații suplimentare în V. Cristian, A. Filimon, *Les prémisses du renouvellement du traité d'alliance de la Roumanie avec les puissances centrales (1892)*, în *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität*, Freiburg/München, 4, 1977-1978, p. 159-160; V. Cristian, *Diplomația României în slujba împlinirii idealului național*, în Gh. Platon et alii, *Cum s-a înfăptuit România modernă. O perspectivă asupra strategiei dezvoltării*, Iași, 1993, p. 253-254.

⁵ T. P. Lungu, *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIX-lea (1888-1899)*, București, 1967, p. 202-203.

⁶ I. G. Duca, *Memorii*, vol. I: *Neutralitatea. Partea I (1914-1915)*, București, 1992, p. 60.

⁷ Vezi C. Paraschiv, *Diplomația României în Balcani în timpul crizei bosniace*, în I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian (coord.), *Români în istoria universală*, vol. I, Iași, 1986, *passim*; M. Iosa, T. Lungu, *Viața politică în România. 1899-1910*, București, 1977, p. 263-265.

loc esențial în dezbaterile din sesiunile anilor 1912 și 1913. Parlamentarii cereau lămuriri, îndemnau la acțiune, iar după implicarea României în al doilea război balcanic și pacea de la București, soldată cu obținerea Cadrilaterului, laudau acțiunile guvernului ori le puneau sub semnul întrebării⁸. Așadar, războaiele balcanice au influențat și politica externă a României din perioada următoare.

Prin acest studiu dorim să aducem o perspectivă mai puțin întâlnită până acum asupra politicii externe a României din cele 6 luni premergătoare izbucnirii Primului Război Mondial. Vom încerca să vedem cum s-a reflectat această politică în dezbaterile parlamentare din respectiva perioadă, care au fost opiniile parlamentarilor față de evenimentele internaționale și față de acțiunile guvernului român.

În ce privește guvernul, acesta a fost înlocuit la începutul anului 1914. La conducerea sa a venit Ion I. C. Brătianu. Înlocuirea a dus la schimbarea politicii externe a României, deși, timp de câțiva ani, nu și a alianțelor ei oficiale. Brătianu a declarat, de la început, regelui Carol I că reînnoirea tratatului de alianță cu Austro-Ungaria, în 1913, nu ar fi trebuit efectuată, căci „în actuala stare de spirit a țării, tratatul este inoperabil”⁹. De fapt, după cum a relatat mai târziu Constantin Diamandy, încă din 1913 conducătorul liberalilor emisese o declarație asemănătoare față de însărcinatul cu afaceri al Germaniei la București, Waldburg: „Evenimentele din Balcani au făcut să apară un real dezacord între interesele noastre și cele ale Austriei. Pe de altă parte, chestiunea românilor din Ungaria a căpătat un asemenea caracter, încât, indiferent care ar fi textele tratatelor noastre, România, în caz de război, nu va putea să meargă alături de Ungaria”¹⁰.

Ionel Brătianu avea să încerce o apropiere a României de Rusia, așa cum spusese în mai multe rânduri în trecut. Motivul acestei apropieri, mărturisit ministrului Franței la București, era acela că sprijinul Rusiei

⁸ Vezi A. Iordache, *Criza politică din România și războaiele balcanice: 1911-1913*, București, 1998, p. 191-193, 206-209, 218-224, 227-230, 242-243, 264-278; Gh. Zbucea, *România și războaiele balcanice. 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, București, 1999, p. 76, 93, 369-390.

⁹ Al. Lapedatu, *Scrieri alese. Articole, cuvântări, amintiri*, Cluj-Napoca, 1985, p. 197; vezi și I. G. Duca, *op. cit.*, vol. I, p. 9-10.

¹⁰ Gh. Zbucea, *op. cit.*, p. 318.

putea fi folositor României în cazul unei prăbușiri a Austro-Ungariei, în vederea obținerii Transilvaniei. Un alt motiv al apropierii de Rusia a fost încercarea de contracarare a demersurilor Bulgariei pe lângă diferite Puteri, în scopul revizuirii tratatului de la București și, deci, a frontierei din Dobrogea¹¹. De altfel, Austro-Ungaria nu ezita să-și manifeste nici ea nemulțumirea față de pacea de la București, care avusese drept rezultat dublarea teritoriului Serbiei. Împăratul Franz Joseph declarase de mai multe ori că acest tratat nu satisface Puterile Centrale și că revizuirea lui ar mai putea avea loc numai prin război, fie localizat în Balcani, fie chiar general¹². Orientarea hotărâtă către Rusia a fost demonstrată și prin dezvăluirea de către guvernul român a existenței tratatului secret dintre România și Austro-Ungaria noului ministru al Rusiei la București, Poklevski-Koziel, și noului atașat militar rus, Semionov¹³.

Apropierea româno-rusă era favorizată și de eșuarea încercării primului-ministru maghiar Tisza, de înțelegere cu conducătorii mișcării naționale românești din Transilvania, de la începutul anului 1914.¹⁴ Acest eșec nu a rămas fără ecou în opinia publică românească. La București avea loc, în acest context, o mare adunare publică la sala „Dacia”, convocată de Liga Culturală, pe 15 martie 1914. Cu acest prilej vorbitorii au criticat politica de deznaționalizare dusă de guvernul ungar în Transilvania, iar după reuniune participanții s-au îndreptat către Palatul Regal strigând „Jos Austria!”¹⁵.

¹¹ I. M. Oprea, *România și Imperiul rus*, vol. I (1900-1924), București, 1998, p. 59; E. Uribes, *La rencontre de Constantza du juin 1914*, în *RRH*, VII, 1968, 2, p. 237-238.

¹² E. Diaconescu, *România și Marile Puteri după Congresul de la Berlin până la 1914*, Iași, 1937, p. 39.

¹³ I. Gheorghiu, *Relațiile dintre România și Austro-Ungaria în anii 1908-1914 (Principalele aspecte care explică despărțirea României de Austro-Ungaria în momentul izbucnirii primului război mondial)*, în *Studii și articole de istorie*, XI, 1968, p. 151.

¹⁴ K. Hitchens, *Afirmarea națiunii: Mișcarea națională românească din Transilvania, 1860-1914*, București, 2000, p. 370-371.

¹⁵ E. Uribes, *op. cit.*, p. 236-237; vezi și V. Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Iași, 1978, p. 247-248; Auriti către San Giuliano (București, 1 aprilie 1914), în I. Ardeleanu et alii (coord.), *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1879-1916*, București, 1983, p. 418-419.

Carol I încerca să salveze relațiile României cu Tripla Alianță. El a însărcinat pe ministrul României la Berlin, Alexandru Beldiman, să ceară ajutorul Germaniei, pentru a influența politica Ungariei referitoare la românii din Transilvania. I-a mărturisit diplomatului român că s-ar mulțumi și numai cu punerea în aplicare a legii maghiare a naționalităților din 1868, referitoare la „Gleichberechtigung” (egalitatea în drepturi). Beldiman a adresat în această privință un memoriu împăratului Wilhelm al II-lea, la 21 martie 1914, iar acesta l-a asigurat că va face tot ce va putea pentru ca dorințele lui Carol I să fie luate în considerare de către Austro-Ungaria¹⁶. Într-adevăr, împăratul german a insistat, în cadrul întrevederii pe care a avut-o la Viena cu contele Tisza, pentru continuarea tratativilor cu românii ardeleni, iar primul-ministru maghiar i-a promis că va face tot ce va putea în acest sens¹⁷. Demersuri similare pe lângă guvernanții germani a făcut și generalul Perticari, care primise instrucțiuni în acest sens atât de la Carol I, cât și de la primul-ministru, Ionel Brătianu. Wilhelm al II-lea i-a spus acestuia că ungurii se arată de un șovinism stupid, deși ar trebui să formăm împreună „un zid impenetrabil contra slavismului care ne amenință”¹⁸. Kaiserul a mers chiar mai departe. La o întrevedere cu arhiducele Franz Ferdinand la Konopist, în iunie 1914, a spus că va da dispoziție ca toate comunicările trimise primului-ministru maghiar, Tisza, să înceapă cu expresia: „Domnule, gândește-te la români”¹⁹.

Toate aceste încercări nu au dat rezultatele scontate, iar apropierea față de Rusia, proiectată de Ionel Brătianu, a atins un punct maxim înainte de declanșarea războiului, prin vizita țarului la Constanța din 1/14 iunie 1914 și convorbirile primului-ministru român cu ministrul de externe al Rusiei, Serghei Sazonov, care au urmat în zilele următoare²⁰. Ca rezultat al

¹⁶ E. Campus, *Din politica externă a României. 1913-1947*, București, 1980, p. 32-33.

¹⁷ Beldiman către Carol I (Dârste, 18/31 martie 1914), ANIC, Fond Casa Regală, dosar nr. 30/1914, f. 2-3.

¹⁸ Perticari către Carol I (Potsdam, 24 martie 1914), în *Ibidem*, dosar nr. 32/1914, f. 8.

¹⁹ V. Cristian, *op. cit.*, p. 295.

²⁰ Vezi E. Uribes, *op. cit.*; I. M. Oprea, *op. cit.*, vol. I, p. 57-64; S. Sazonov, *Les années fatales. Souvenirs de M. S. Sazonov, Ancien Ministre des Affaires Étrangères de Russie*

acestei întrevăderi începuse să se perceapă de către oameni politici și diplomați străini că politica externă a României avea o nouă orientare. Astfel, directorul Afacerilor politice și șeful Cabinetului ministrului de externe al Franței, de Margerie, declara într-o convorbire cu ministrul român la Paris: „Ministrul de externe al Rusiei a avut impresia că politica României este astăzi liberă. Aceasta este tot ce Rusia și Franța puteau dori”²¹.

Noua solidaritate româno-rusă avea să se manifeste, ca urmare a hotărârii luate la Constanța, printr-un demers comun făcut pe lângă marele vizir la Constantinopol, la 6/19 iunie 1914. Reprezentanții celor două țări au prezentat simultan o notă cu conținut identic, în care atrăgeau atenția asupra pericolului închiderii Strâmtoarelor de către Turcia, în contextul zvonurilor despre declanșarea unui conflict armat greco-turc²². În cele din urmă, la declanșarea războiului mondial, România avea să se declare neutră, iar colaborarea cu Rusia urma să se dezvolte pe parcursul anilor următori.

Între timp, după schimbarea de guvern de la începutul anului, aveau loc în februarie 1914 alegeri parlamentare, câștigate, ca de obicei, de partidul aflat la putere, în acest caz, P.N.L.²³.

La 21 februarie se deschidea o nouă sesiune parlamentară. Mesajul Tronului exprima satisfacția pentru relațiile bune pe care le avea Regatul cu toate statele și asigura că România va menține și va asigura pacea „la care a contribuit atât de puternic și care i-a atras încrederea tuturor”²⁴.

Proiectul de răspuns la Mesajul Tronului era citit în Adunarea Deputaților la 22 februarie 1914. În el se făcea referire la faptul că din „însemnătatea situațiunii noastre internaționale” și din „condițiunile normale ale unei dezvoltări trainice și neîntrerupte” izvorăsc noi datorii,

(1910-1916), Paris, 1927, p. 118-123; C. Diamandy, *La Grande Guerre vue du versant oriental*, în *Revue des Deux Mondes*, 1er janvier 1928; I. G. Duca, *op.cit.*, vol. I, p. 29-34.

²¹ A. Iordache, *Începuturile reorientării politicii externe românești înaintea izbucnirii Primului Război Mondial*, în *Revista română de studii internaționale*, 3, 1971, p. 143.

²² I. Seftiuc, I. Cârțână, *România și problema Strâmtoarelor*, București, 1974, p. 48-49.

²³ I. Mamina, *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică. 1866-1938*, București, 2000, p. 252.

²⁴ *Ibidem*.

referire la reformele agrară și electorală ce urmau a fi realizate. Proiectul de Adresă parafraza și Mesajul Tronului, exprimând satisfacția că relațiile țării noastre cu toate statele erau „din cele mai bune” și încrederea că, sub conducerea înțeleaptă a regelui, „România va ști să mențină și să asigure pacea”²⁵.

În cadrul dezbaterii proiectului de răspuns la Mesajul Tronului, la 25 februarie 1914, lua cuvântul conservatorul C. C. Arion. El afirma că partidele ar trebui să uite toate pasiunile și luptele care le despart, atunci când vine vorba de politica externă. Prin pacea de la București, România dobândise o vază și o putere pe care nu le-a mai avut anterior. Atunci, pentru prima dată după 400 de ani, nu i s-au mai luat teritorii, ci i s-a mai adăugat o provincie. Fără a renunța la politica ei tradițională, România avea, în 1914, mai multă putere, astfel încât putea să se manifeste în alte moduri. Cu această consecință se putea mândri partidul conservator. Deși conservatorii nu au fost egoiști și le-au oferit liberalilor posibilitatea să intre într-un guvern național, în contextul conflictului din anul precedent, aceștia au refuzat. În aceste momente a avut loc o intervenție a lui Ionel Brătianu, care declara că nu avea ce căuta într-un guvern conservator, căci nu s-a dorit cedarea președinției Consiliului de Miniștri nici către Theodor Rosetti, nici către un „om în afară de partide”. Arion îi răspundea că au fost respinși toți cei ce nu aveau dreptul să stea în locul lui Maiorescu, cu atât mai mult cu cât acesta, în calitate de prim-ministru, s-a comportat într-o manieră admirată atât în țară, cât și în Europa²⁶.

La 26 februarie 1914, C. Banu îi răspundea lui Arion. El spunea că „România de azi nu mai e România de ieri”, nu fiindcă s-a mărit cu câteva mii de kilometri, ci fiindcă e chemată acum să joace alt rol în Peninsula Balcanică, pe care l-a definit într-un articol fostul ministru de externe francez, Gabriel Hanotaux. Acesta spunea că România poate să ia locul Turciei, ca putere conducătoare în Balcani. Acest rol, zicea Banu, nu poate fi îndeplinit „dacă la baza Statului e o țărănime nemulțumită”. Pentru

²⁵ *Monitorul Oficial. Dezbaterile Adunării Deputaților*, ședința din 22 februarie 1914, p. 20 (în continuare se va cita D.A.D.).

²⁶ *Ibidem*, ședința din 25 februarie 1914, p. 36.

aceasta, afirma liberalul, e nevoie de liniște în politica internă, singura care poate asigura forța necesară unei bune politici externe²⁷.

În Senat, proiectul de răspuns la Mesajul Tronului era citit la 28 februarie 1914. Exprima și el bucuria că relațiile României cu toate statele sunt bune și încrederea că pacea va fi menținută, ceea ce va da posibilitatea înfăptuirii în liniște a reformelor necesare țării²⁸.

În aceeași ședință, conservatorul C. I. Argetoianu declara că „în urma evenimentelor care s-au desfășurat de la 1912 toamna, până în vara trecută, ne-am dat seama, că sunt unele vise, care se pot realiza mai iute decât se crede. Cu toții, nu numai noi, dar întreaga țară, suntem conștienți de menirea și viitorul nostru; noi știm cu toții unde tindem și ne dăm seama că sunt chestiuni la care, după puternica expresiune a lui Gambetta, trebuie să ne gândim totdeauna, dar despre care nu trebuie să vorbim niciodată. Prin urmare pricep foarte bine conciziunea acestor paragrafe”²⁹.

Un alt conservator, Nicolae Filipescu, răspundea la o observație pe care i-o făcuse primul-ministru, Ionel Brătianu. Acesta spunea că, deși Filipescu a lăudat succesele partidului conservator în politica externă, în timpul crizei balcanice critica guvernul. Filipescu îi replica lui Brătianu că și-a dat demisia din guvern fiindcă o țară, pentru a reuși în politica externă, are nevoie și de guvern și de opoziție. Opoziția trebuie „să întrupeze maximul revendicărilor țării, iar guvernul să realizeze posibilitățile”. Cum liberalii nu s-au comportat ca o adevărată opoziție, ci au votat protocolul de la Petersburg, a jucat el acest rol. Acțiunea sa a fost benefică pentru țară, fapt care i-a fost confirmat de un diplomat român. Acesta i-a spus că în timpul conferinței de la Petersburg a existat intenția de a i se da României numai jumătate din Silistra, pe motiv că opinia publică românească e liniștită. Când s-a aflat despre demisia lui Filipescu din guvern, ambasadorii reuniți la Petersburg și-au dat seama că există nemulțumiri chiar și printre miniștri și România a primit întregul oraș. Dar când au venit apoi succesele,

²⁷ *Ibidem*, ședința din 26 februarie 1914, p. 46-47.

²⁸ *Monitorul Oficial. Dezbaterile Senatului*, ședința din 28 februarie 1914, p. 45 (în continuare se va cita D.S.).

²⁹ *Ibidem*, p. 46.

el le-a aplaudat fără rezerve, pe când liberalii, în loc să se bucure, cereau „anchetă contra armatei”³⁰.

După adoptarea proiectelor de răspuns ale celor două Camere la Mesajul Tronului s-a trecut la dezbateră proiectului de revizuire a Constituției. În cadrul discuției pe acest subiect, în ședința Camerei din 28 februarie 1914, lua cuvântul deputatul liberal N. Basilescu. El cita o scrisoare ce-i fusese trimisă de un țăran participant la campania militară din Bulgaria din anul precedent, în care acesta spunea că, deși toți tinerii români au sărit cu entuziasm pentru apărarea pământului strămoșesc, când au trecut Dunărea au constatat că dacă ei nu au ce munci și cultiva, bulgarii au pentru ce lupta până la moarte, căci își apără „propriul lor pământ, deși nu strămoșesc”. Basilescu pleda pentru adoptarea reformelor preconizate, fiindcă România nu își poate îndeplini rolul „mare și nobil” pe care și l-a asumat, de arbitru al păcii balcanice, dacă „șase din șapte părți din fiii ei” sunt reduși la „sapă de lemn”. Basilescu afirma și că „mâine ora supremă a marii României va suna”, iar „în acest ceas ea va avea nevoie de toți fiii ei”. Din acest motiv era necesară revizuirea Constituției și adoptarea celor două reforme, agrară și politică³¹.

La 3 martie 1914 vorbea și deputatul conservator N. D. Ghica. El spunea că dobândirea unui rol preponderent de către România în Peninsula Balcanică ne expune unor pericole noi și de aceea ar fi trebuit să ne procurăm mijloacele pentru a rezista, cum ar fi „un armament îndestulător, căi ferate moderne, un serviciu sanitar eficace, școli mai numeroase”. În acest scop ne trebuie „un credit ferm pe piețele financiare, credit bazat pe o politică socială și economică cuminte”. Experimentele revoluționare care se propun acum vor zdruncina însă creditul României. Ele sunt inoportune „în situațiunea internațională turbure de astăzi”. Totodată prin ele se creează și aparența că sunt răsplătiți ostașii care și-au făcut datoria către patrie anul trecut și astfel li se răpește meritul că avântul lor „a fost dezinteresat”. În anul precedent nu doar țăranii, ci și proprietarii au răspuns la „apelul țării”, iar ostașii vor ști „să-și facă datoria și când nu vor fi pământuri de distribuit”³².

³⁰ *Ibidem*, ședința din 5 martie 1914, p. 108-109.

³¹ D.A.D., ședința din 28 februarie 1914, p. 83.

³² *Ibidem*, ședința din 3 martie 1914, p. 105-106.

O altă problemă era ridicată de Nicolae Iorga, în ședința din 7 martie 1914 a Adunării Deputaților. El îl sesiza pe ministrul de interne, V. G. Morțun, în legătură cu confiscarea unor ziare trimise în Ardeal. Arăta că, deși în ultima vreme existase posibilitatea de a se trimite anumite publicații acolo, recent, măsura confiscării lor fusese reinstabilită. El a primit înapoi un pachet ce conținuse mai multe ziare, însă nu i s-a trimis decât ambalajul, publicațiile fiind reținute de autoritățile maghiare. Considera că nu este normal să i se confiște aceste publicații. Dacă se dorea interzicerea intrării lor pe teritoriul Ungariei, ar fi trebuit să i se trimită înapoi expeditorului. Iorga cerea ca, dacă măsura confiscării publicațiilor românești de către autoritățile maghiare continua, să se ia, în replică, măsuri similare pentru publicațiile ungurești care se trimit în România. El credea că prin trimiterea unor calendare „din partea societății Sf. Ladislas”, precum și a unor cărți populare și gazete în limba maghiară către „țărani de origine ungurească din județele noastre de la munte”, se pune la cale de fapt o „conspirațiune împotriva Statului român”. Iorga nu cerea răspuns la sesizarea sa, ci spunea că ar dori doar să îl informeze pe ministrul de interne, fiind convins că acesta, ca „bun român”, va ști ce măsuri să ia. Ministrul de interne V. G. Morțun răspundea că va cerceta la poștă cazul și va vedea ce măsuri se pot lua³³.

P. P. Carp lua cuvântul și el în ședința din 16 aprilie 1914 pentru a combate reformele propuse de liberali. El reamintea că în anul precedent s-a opus politicii guvernului conservator pentru că era de părere că „față cu complicațiunile balcanice, ne trebuie o graniță care să ne puie în stare de a apăra țara noastră și că acea frontieră trebuie s-o avem numai decât, cu bună voie dacă se poate; cu armele dacă nu se poate de bună voie”. Deși prea târziu, după ce s-a trecut prin „umiliațiunea de la Petersburg”, propunerea sa a fost executată. El mai propusese însă ca, după atingerea acestui obiectiv, România să nu se amestece „în certurile balcanice”. În schimb, guvernul a hotărât ca România să devină arbitru între statele balcanice și să-și impună acestora voința. Voința aceasta a fost impusă însă doar celui învins, nu și învingătorilor, iar România nu s-a comportat cu adevărat ca un arbitru. Rezultatul a fost „că opera nu e deplină” și că în viitor va veni momentul când pentru statele balcanice „tratatul de la București are să devină o literă

³³ *Ibidem*, ședința din 7 martie 1914, p. 141-142.

moartă”. Noi trebuie să ne pregătim pentru acest moment, având grijă „ca armata noastră să fie totdeauna bine înzestrată”, ceea ce face ca reformele preconizate să nu fie oportune. Ele pot duce la dezbinarea și slăbirea țării, la lipsirea ei de resursele necesare „într-un moment în care vom avea nevoie de toate forțele și de tot curajul nostru”³⁴.

Deputatul liberal D. Șuculescu combătea opinia lui P. P. Carp, în ședința din 19 aprilie 1914 a Camerei. El considera că pentru a avea o armată puternică era nevoie în primul rând de soldați pe deplin convinși de datoria lor. Acești soldați trebuie să știe că pot fi siguri că, dacă vor muri, copiii pe care îi lasă acasă vor avea cu ce să trăiască. Doar mijloacele financiare nu sunt suficiente pentru a face față unor împrejurări internaționale periculoase, dacă nu vom avea astfel de soldați. Tocmai motivul invocat de P. P. Carp este un argument pentru revizuirea Constituției și pentru adoptarea reformelor propuse. Că este așa o demonstrează și exemplele din istorie, căci și Grecia și Roma au ajuns la gloria lor în Antichitate prin lupta soldaților-țărani, care erau împroprietăriți. Când Roma a decăzut, un motiv important a fost că proprietatea se concentrase „în mâna celor puțini”, iar barbarii au putut astfel să cucerească Imperiul Roman³⁵.

Marele rival al lui P. P. Carp, Take Ionescu, critica și el afirmațiile acestuia, în ședința Adunării Deputaților din 21 aprilie 1914. El spunea că în primăvara anului 1913 Carp afirma că România, față de starea în care ajunsese, „nu avea altă vindecare decât o revoluțiune sângeroasă”. Acum el „se întoarce iar la revoluțiune” și încearcă să desființeze succesul strălucit din vara lui 1913. Când Carp afirmă că nu e mulțumit cu ce s-a întâmplat în 1913, Take Ionescu se declară fericit „că nu a fost însărcinat D. Carp, cu conducerea României în politica externă din 1913”. Atunci el susținea că trebuie neapărat „să luăm cu armele în mână frontiera care s-a luat” și credea că este necesar „un mare război general”. Guvernul a făcut, dimpotrivă, tot ce a putut ca să împiedice un astfel de război. Carp s-a plâns și că „ne-am amestecat între relațiunile dintre balcanici”, dar cum am fi putut „să luăm frontiera altfel”? Un alt reproș făcut de Carp a fost că „n-am

³⁴ *Ibidem*, ședința din 16 aprilie 1914, p. 703.

³⁵ *Ibidem*, ședința din 19 aprilie 1914, p. 755; discursul este republicat la p. 851-852.

știut să ne ținem departe de luptele dintre balcanici și n-am știut să facem presiuni suficiente asupra învingătorilor cum am făcut asupra învinșilor”, dar dacă ne-am fi ținut deoparte ar fi însemnat nu doar „să avem un vecin mare la dreapta Dunării”, ci „un vecin care ar fi bătut, rând pe rând, toate Statele din Balcani”. Aceasta nu o puteam tolera. Și de unde știe Carp că nu s-au făcut presiuni asupra învingătorilor, că tratatul de pace ar fi ieșit la fel și „fără acțiunea moderatoare a României”? Prietenii lui Carp îi reproșează lui Take Ionescu că ar fi dorit ca orașul Cavala să rămână învinșilor, ei acuzându-l pe Take Ionescu de bulgarofilie. Dar grecii știau bine, având dovezi pentru aceasta, că Take Ionescu nu are „nimic în contra lor”³⁶.

După aprobarea revizuirii Constituției, Parlamentul a fost dizolvat la 22 aprilie 1914 și au avut loc alegeri pentru Adunarea Constituantă, în mai 1914, câștigate cu mare majoritate de către P.N.L. Apoi, la 5 iunie 1914 a început o sesiune extraordinară a Parlamentului, consacrată tocmai revizuirii Constituției³⁷.

Mesajul Tronului, citit în ședința din 5 iunie 1914, constata întărirea bunelor raporturi ale României cu toate statele și declara că țara noastră are drept obiective menținerea echilibrului din Peninsula Balcanică, la stabilirea căruia contribuise, și consolidarea păcii europene. Era amintită și vizita efectuată de familia imperială rusă la Constanța, văzută drept „o dovadă a înaltei situațiuni dobândită de România în Europa” și „a relațiunilor tot mai prietenești ce există între cele două țări”³⁸.

În Adunarea Deputaților, proiectul de răspuns la Mesajul Tronului afirma că „situațiunea noastră internațională va atârna de politica noastră socială internă”. Preocuparea pentru reformele interne era acompaniată de „grija statornică a păstrării bunurilor raporturi cu toate Puterile, cum și al menținerii echilibrului de forțe al Statelor balcanice”. Adunarea își exprima mulțumirea și față de întrevederea de la Constanța, care era o dovadă a relațiilor de prietenie dintre Rusia și România și „a situațiunii creată României” prin conducerea înțeleaptă a regelui și prin însușirile și maturitatea poporului³⁹.

³⁶ *Ibidem*, ședința din 21 aprilie 1914, p. 805.

³⁷ I. Mamina, *op. cit.*, p. 252-253.

³⁸ D.S., ședința din 5 iunie 1914, p. 1.

³⁹ D.A.D., ședința din 10 iunie 1914, p. 51.

Înainte de a se trece la discutarea Adresei Camerei, la 14 iunie 1914, deputatul I. Miclescu îl interpela pe ministrul de externe cu privire la un ajutor pe care l-ar fi cerut prințul de Wied (prinț al Albaniei timp de câteva luni, în 1914, nepotul de frate al reginei Elisabeta a României – n.a.) regelui Carol al României, printr-o telegramă publicată și în ziarele românești. Miclescu spunea că știe din altă telegramă publicată în ziare că mai mulți români s-ar fi înrolat în armata prințului de Wied și ar fi plecat în Albania. În aceste împrejurări el cerea ministrului de externe să răspundă dacă România are suficientă putere pentru a-și permite „luxul de a încuraja gărgăunii de domnie a tuturor prinților din Europa”⁴⁰.

În cadrul discutării proiectului de răspuns al Camerei la Mesajul Tronului lua cuvântul Nicolae Iorga, în ședința din 17 iunie 1914. El era de părere că participarea la „discuția la Mesaj”, care s-a propus să se suprimă în urmă cu ceva timp, are rost doar dacă oratorul are într-adevăr ceva important de spus în legătură cu problemele importante din politica internă și externă, dacă are o părere care ar putea fi folositoare țării. Dacă până în urmă cu câțiva ani „s-ar fi crezut o necuviință” să se discute în Parlament cu privire la politica externă a României, dar astăzi aproape nu trece nici o discuție la Mesaj fără a se exprima păreri și în această privință. Era, deci, cu atât mai important să se discute, mai cu seamă în acea perioadă când fiecare an aducea lucruri noi „în ceea ce privește legăturile României cu Statele vecine și cu lumea politică a Europei”. Doar prin cunoașterea deplină a problemelor avea să se găsească „formula definitivă, acceptată de toată lumea, formula tipică a politicii externe a României”⁴¹.

Iorga credea că dacă în textul Mesajului vizita împăratului Rusiei la Constanța este tratată în cuvinte suficiente, nu la fel se poate spune și despre textul Adresei. Dacă ar fi fost el cel ce ar fi redactat proiectul de răspuns la Mesajul Tronului, ar fi scris mai mult despre aceasta vizită, fiindcă și alții i-au acordat o foarte mare atenție. În două ziare din Ungaria s-au scris articole însemnate despre întrevederea de la Constanța. În „*Budapesti Hirlep*” se afirma că România „s-a îmbrățișat cu Rusia”, care nu demult „i-a luat moșia strămoșască”, Basarabia. Ziaristul maghiar ironiza țara noastră, spunând că românul visează la România de mâine „întregită la

⁴⁰ *Ibidem*, ședința din 14 iunie 1914, p. 70.

⁴¹ *Ibidem*, ședința din 17 iunie 1914, p. 87-88.

dreapta cu Basarabia, și purtând pe creștetul ei de munte cea mai frumoasă podoabă, bătute în briliante: Ardealul”. Toate acestea i le va aduce „Tătucul”, țarul Rusiei, „care visează de Dardanele și, între altele, de pacea lumii”. Nu numai „*Budapesti Hirlap*”, care nu e apropiat de guvernul maghiar, ci și „foaia oficioasă maghiară” se referă la Mesajul Tronului din România. Aceasta îl califică drept „lauda unei beții fericite”, motiv pentru care în el „se face pomenire numai și numai de Rusia”. Ziaristul maghiar credea că „precauțiunea ar fi fost prea practică și prea trează ca să o poți aștepta de la acei ieșiți din fire”. Comentând articolele maghiare, Iorga considera că prin actul de la Constanța nu ne-am ieșit din fire, ci „ne-am reintrat în fire”. În trecut, prin atitudinea afișată, s-a abdicat de la „a face politica acestui pământ și acestui neam, exclusiv a acestui pământ și a acestui neam”. Prin stabilirea de legături strânse doar cu unul dintre vecinii puternici ne-am interzis singuri grija propriilor noastre interese, făcând astfel o greșală. Acum, deși Iorga declara că nu știe sigur ce s-a întâmplat la Constanța, aprecia că acolo am părăsit „o politică de onorabilă vasalitate mascată pentru o politică de libertate de acțiune, care, bine interpretată, poate să ne aducă foloase politice însutite”. România nu a părăsit Austria pentru a cădea în brațele Rusiei, așa cum acuză articolele din ziarele maghiare. Astăzi ea manifestă dorința de a-și apăra toate interesele oriunde, „considerând ca prieteni pe acei care nu au nevoie de a ne întinde și o mână leală, ci e de ajuns să ne întindă numai o mână folositoare în momentele când avem nevoie de dânsa”.

Iorga afirma că s-a simțit dator să își expună părerea asupra politicii externe românești și pentru a combate credințele unor politicieni maghiari, care credeau că el conduce o instituție, Liga Culturală, care conspiră atât împotriva Ungariei, cât și a Austriei. Această instituție ar fi recomandat o orientare către Rusia. Dar Iorga nega că ar fi propus o astfel de politică, așa cum o cred cei de la Budapesta. El doar arăta că România trebuie să ajungă la conștiința „că nu suntem nici atât de puțini, nici atât de rău înzestrați sub raportul rasei, și nici atât de puțin înconjurați de prieteni și frați ca să nu putem trage consecințele numărului și însușirilor noastre”⁴².

⁴² *Ibidem*, p. 89-90.

Iorga afirma că nu își permite să discute în Parlament o altă chestiune, determinat de evenimentele recente (asasinarea lui Franz Ferdinand – n.a.), căci sunt lucruri pe care națiunile sănătoase le pregătesc, dar „nu le discută și nu le proclamă”. E mai folositoare munca decât agitațiile ieftine de stradă, în vederea pregătirii pentru „ceasul hotărâtor de supremă sforțare”, care „se apropie văzând cu ochii”.

Oratorul compara Rusia și rasa slavă cu Germania și elementele germanice și conchidea că „rasa aceasta își va avea viitorul ei”, deci nu poate fi ignorată de nimeni. Pe de altă parte, moartea arhiducelui Franz Ferdinand, care „își întrebuițase o tinerețe întregă” pentru a încerca să găsească o soluție să-și salveze moștenirea, face să piară speranțele ce se puseseră în el. În Austria, întreaga organizare a imperiului depinde de o singură persoană și acum nu se știe ce se va întâmpla cu ea în viitor. Dar un singur lucru „*nu trebuie să se întâmple*”, transformarea Răsăritului Imperiului Habsburgic „într-o Ungaria cu pronunțat caracter maghiar, care nu poate trăi decât cu suprimarea celor 4 milioane și jumătate de români care trăiesc în cuprinsul ei”. Pentru ca asemenea lucru să nu se întâmple, România nu trebuia să-și disprețuiască dușmanii, precum au făcut bulgarii, cu rezultatele cunoscute. Dimpotrivă, printr-o pregătire „fundamentală a noastră” trebuia „să așteptăm ceasul cel mare”. Și tocmai fiindcă nu se știa când va veni acesta trebuia să fie „o adevărată națiune” solidară, care-și poate îndeplini oricând și împotriva oricui menirea sa istorică.

România putea admite ca 5 milioane de români „să facă parte dintr-o țară vecină”, dar numai cu două condiții, care, în acele momente, „în practica vecinilor noștri sunt, din nenorocire pentru ei, absolut imposibile”. Cele două condiții erau ca românii să aibă, pe teritoriul statelor din care fac parte, drepturi cetățenești egale cu toți ceilalți locuitori și să nu se împiedice legăturile culturale „dintre membrii unui popor”. Statul român avea obligația ca, păstrând relații corecte cu celelalte state, să editeze cărți românești, prin intermediul ministerului educației, și să le trimită în cel din urmă sat românesc, din cea mai îndepărtată provincie. Numai astfel se puteau păstra legăturile sufletești dintre membrii națiunii, care erau „o condițiune de existență pentru însuș regatul românesc”. Dar pentru a ajunge „unde ne dorim” era nevoie de dispariția principalelor chestiuni ce provoacă neînțelegere între români și de o „mare, solidă, definitivă

organizație morală a întregului popor românesc, care e misiunea noastră de azi”. În continuare Iorga pleda pentru adoptarea unor reforme⁴³.

Tot la 17 iunie lua cuvântul și deputatul Const. Mille. El aprecia că în Mesaj se vorbește de raporturile noastre amicale cu țările vecine și de echilibrul balcanic. Era de părere, însă, că trebuie ca în Parlament să se spună mai mult, că după evenimentele din anul precedent, orientarea țării trebuia să se îndrepte „spre blocul balcanic” și doar după ce România „va fi în fruntea Statelor balcanice”, alcătuiindu-se „un bloc, de sine stătător”, românii se vor putea gândi la „un Stat de 14 milioane de locuitori”. Un astfel de stat, pentru a fi puternic în afară, trebuia să fie alcătuit înăuntru „din cetățeni liberi și conștienți și sătui”. Cu privire la vizita familiei imperiale ruse de la Constanța, Mille adresa salutul său poporului rus, „victimelor oligarhiei rusești” și, fără a avea vreo legătură cu partidele politice și oficialitățile, el declară ceea ce gândește întreaga țară, „că nu vom uita în nici un caz și niciodată Basarabia”⁴⁴.

La 18 iunie 1914 Em. Dan exprima părerea că toți deputații, fără deosebire de orientare politică, împărtășesc mândria exprimată în Adresă cu privire la situația deosebită pe care și-a asigurat-o România în urma evenimentelor din vara lui 1913. În privința relațiilor României cu străinătatea, el credea că prea mult timp „am atârnat de alții”, dar se putea „să ridicăm fruntea sus” și să se declare că „dacă va fi să jucăm, vom juca cum vom vrea”. Aceasta nu înseamna că erau excluse „amiciții și alianțe”, dar se insista „să isprăvim odată cu politica de înfeudare, cu politica de vasalitate”⁴⁵.

Tot deputatul Dan povestea cum în campania militară de la sud de Dunăre a surprins pe un sergent român plângând, iar acesta i-a explicat că îi era teamă că dacă se va prăpădi, familia îi va rămâne pe drumuri, fiindcă nu avea pământ. Când soldații noștri au văzut în Bulgaria că alta era repartizarea proprietății și altele erau drepturile cetățenești decât în România, au fost cuprinși de „murmur” pentru nedreptatea de acasă. În

⁴³ *Ibidem*, p. 90-92.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 100.

⁴⁵ *Ibidem*, ședința din 18 iunie 1914, p. 109.

concluzie, deputatul susținea că ar fi fost „din partea noastră un act de nesocotință” dacă nu erau anunțate reformele preconizate⁴⁶.

După Em. Dan a luat cuvântul A. C. Cuza, coleg cu Nicolae Iorga în Partidul Naționalist-Democrat. El spunea că, după ce Iorga s-a pronunțat cu competență și autoritate asupra politicii externe, nu vrea decât să adauge că „ne bucurăm cu toții de noua orientare a politicii noastre externe și că suntem pătrunși de cea mai adâncă recunoștință către acela care îndrumază politica noastră externă, către M. S. Regele”. Această nouă orientare era cu atât cu mai bine primită, cu cât în trecut țara avusese atâtea deziluzii în această privință. Conform ideilor sale, noi vedeam în Rusia „o țară prietenă” și totodată, în viitor, „o garanție a culturii noastre europene împotriva unei eventuale năvăliri a rasei mongolice”⁴⁷.

În aceeași perioadă cu dezbaterile proiectului de răspuns al Camerei la Mesajul Tronului, deputatul I. T. Ghica făcea o interpelare la adresa ministrului de externe în legătură cu un incident petrecut la granița româno-bulgară. Acolo trei soldați bulgari au atacat doi soldați români neînarmați care făceau parte dintr-o comisie internațională „stabilită în virtutea convenției încheiate între România și Bulgaria”. În urma atacului unul din soldații români a fost ucis, iar cadavrul său a fost „oribil mutilat de soldații bulgari”. Ghica întreba ce măsuri are de gând să ia guvernul pentru a primi satisfacție și pentru a fi feriți „pe viitor de asemenea atentate”⁴⁸.

După interpelarea lui Ghica, discuția proiectului de Adresă a continuat și a luat cuvântul Take Ionescu. El declara că Partidul Conservator-Democrat, care a luat parte „la înălțarea României în situația pe care o ocupă azi în Peninsula Balcanică și în concertul Statelor europene”, oferea sprijin necondiționat guvernului în privința politicii externe. Partidul său considera drept o datorie ca sprijinul în politica externă să nu depindă „de nici o considerație de politică internă”⁴⁹.

Deputatul Barbu Șt. Delavrancea declara că se bucură „din tot sufletul” de cinstea pe care ne-a făcut-o țarul, „călând pe pământul nostru,

⁴⁶ *Ibidem*, p. 112.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 112-113.

⁴⁸ *Ibidem*, ședința din 20 iunie 1914, p. 149.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 149-150.

îmbrățișându-se cu Regele nostru și gustând, ca și bunicul său Alexandru II, din străvechea, blândă și sigura ospitalitate a românilor”⁵⁰.

Conservatorul C. C. Arion aprecia și el că vizita de la Constanța „a umplut inima tuturor românilor de bucurie”, afirmând că este un semn că marile împărății pun preț „pe amicitia României”. De asemenea, remarca că, dacă primului-ministru Ionel Brătianu i s-a acordat cea mai mare decorație rusească, pe care Maiorescu nu o primise, nu i s-a dat doar în nume personal, ci în calitate de șef al guvernului român. În același timp, el considera că prin primirea decorației ruse, „onorurile tratatului din București le-au avut miniștrii liberali”, în timp ce Arion constata că „onoarea tratatului din București revine miniștrilor și partidului conservator”⁵¹.

Ultimul deputat care s-a referit la politica externă în cadrul acestei dezbateri a fost raportorul Adresei, G. Diamandi, care susținea reformele ce se preconizează, pentru „valoarea lor națională”. Conform opiniilor sale, chiar dacă nu se făcea „politică iridentă”, statul român, pentru a fi „pentru toți românii centrul de atracție al neamului”, trebuia să aibă grijă ca „țărâtimea să stea mai bine”. Doar prin realizarea reformelor se vor putea asigura „conservarea rasei și făgăduiala integrității noastre etnice și culturale”⁵².

Și proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Tronului aprecia că declarația despre întărirea bunelor raporturi ale României cu toate statele este „o prețioasă garanție că ne vom putea în pace a îndeplini misiunea ce țara ne-a încredințat”. Vizita familiei imperiale ruse a produs „mulțumire întregii țări”, fiindcă a fost o dovadă atât a afecțiunii de care se bucura familia regală a României, cât și „a relațiilor amicale dintre cele două State și a înaltei situațiuni dobândite de Regatul român în Europa”, sub conducerea înțeleaptă a regelui Carol I. Senatul își exprima încrederea că guvernul va veghea „la menținerea echilibrului stabilit în Peninsula Balcanică vara trecută cu atâtea jertfe”⁵³.

⁵⁰ *Ibidem*, p.150.

⁵¹ *Ibidem*, p.152.

⁵² *Ibidem*, p.158.

⁵³ D.S., ședința din 17 iunie 1914, p. 64.

Senatorul conservator-democrat C. G. Dissescu declara, în numele partidului său, că politica externă a României trebuia să aibă drept țel, în acele împrejurări, „expansiunea idealului național”. El considera că pe această politică, „sintetizată în evenimentele petrecute de aproape doi ani încoace, o vom păstra, îi vom fi credincioși și nu ne vom da în lături de la nici un sacrificiu pentru dezvoltarea puterii noastre militare”. În acele împrejurări, în care chestiunea orientală, „care nu și-a primit încă întreaga dezlegare”, își mutase sediul din Balcani „în Austria și pe marginile Adriaticii” se anticipa o politică românească „mai grea și mai delicată”⁵⁴.

Conservatorul C. I. Argetoianu spunea că guvernul cere, în politica externă, o „poliță în alb”, dar partidul său era gata să o subscrie, mai ales că avea deplină încredere în „girantul său”, adică în rege. El constata ironia involuntară a afirmației din Adresă, că „ne vom putea îndeplini în pace misiunea ce țara ne-a încredințat-o”, pentru că între momentul imprimării documentului și cel al discutării lui se petrecuse un eveniment tragic (asasinatul de la Sarajevo – n.a.), care a făcut ca liniștea „să devie mai îndoielnică”. Ca urmare a acestui eveniment Argetoianu afirma că a simțit în ședința Senatului din ziua precedentă „o suflare mai înaltă de patriotism”, toți senatorii părând a fi dispuși să uite ce îi desparte, pentru a se uni „cu toții în jurul ideii mai înalte de patriotism și de neam”. El considera că în astfel de momente se simte că încordarea „într-o singură direcțiune”, pe care o produsese liberalii prin proiectul lor de reforme, „este nefericită” și ar fi fost prețioasă „nu numai o libertate completă de acțiune, dar o libertate completă de cugetare”⁵⁵.

În ședința din 19 iunie 1914 a Senatului, I. C. Grădișteanu îl interpela și el pe Ionel Brătianu, care era și ministru de război, în legătură cu incidentul semnalat a doua zi în Cameră de I. T. Ghica, soldat cu moartea unui soldat român. Grădișteanu arăta că din relatarea ziarelor a aflat că la Rahman Aziclar, pe teritoriul județului Durostor, au fost atacați trei soldați români neînarmați, care supravegheau 30 de lucrători ce trasau prin pădure linia noii granițe cu Bulgaria. Grănicerii bulgari au ucis un soldat român, au rănit grav un altul, în timp ce al treilea a reușit să fugă. Senatorul cerea ca guvernul să obțină satisfacție completă de la statul bulgar

⁵⁴ *Ibidem*, ședința din 18 iunie 1914, p. 79.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 81.

și întreba cum e posibil ca soldații români să fie expuși neînarmați la granița cu Bulgaria, când se știe „ce fel de popor este poporul bulgar”⁵⁶.

Ionel Brătianu răspundea că ancheta se va face și că „orice guvern ar fi la cârma Statului, el va ști să facă să se respecte datoriile internaționale”. El aprecia că nu e nevoie ca soldații să fie mereu înarmați. Chiar și atunci când nu poartă armă, pentru ei „puterea o reprezintă Statul, în serviciul căruia soldatul se află”.

Grădișteanu replica și el că se declară satisfăcut cu prima parte a răspunsului, dar că nu este suficient ca soldații să fie în „paza teoretică a Statului român”, căci „viețile pierdute nu se mai întorc”. Se insista asupra faptului că nu trebuia să mai expunem soldați neînarmați la granița cu Bulgaria, fiindcă „paza bună păzește primejdia”⁵⁷.

După interpelarea lui Grădișteanu s-a reluat discutarea proiectului de răspuns al Senatului la Mesajul Tronului. În numele Partidului Conservator, Alexandru Marghiloman declara că acceptă în întregime primul paragraf al Adresei, referitor la urările adresate regelui. Sărbătorirea de către toate păturile sociale și de toate nuanțele politice a împăratului rus venit în vizită a arătat că o politică sinceră de pace „învinge la urma urmelor toate prejudecățile și îți conciliază toate simpatiile”. România va putea astfel să-și continue politica „de liniște și de menținerea unui echilibru just în această parte a Europei (...) într-o atmosferă înconjurătoare de confiență”. Conservatorii se bucurau de aceste rezultate, cu atât mai mult cu cât își aminteau de contribuția din trecut a lui Lascăr Catargiu la consolidarea dinastiei pe tronul țării.

Se considera ca fiind înțelept ca, după „marile evenimente din 1913”, România să își consacre câțiva ani exclusiv întăririi armatei și completării căilor ferate și șoselelor, elemente ce ar fi sporit forța țării, în loc de „luptele sterile de prefacere a unei Constituțiuni”. Se sublinia că altele au fost hotărârile partidului liberal. În continuare, Marghiloman a expus opinia partidului său cu privire la reformele propuse⁵⁸.

Lui Marghiloman îi răspundea chiar primul-ministru, Ionel Brătianu. El respingea acuzația că ar fi neglijat armata, argumentând că

⁵⁶ *Ibidem*, ședința din 19 iunie 1914, p. 85.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 90.

bugetul ministerului de război fusese mărit cu 100 de milioane, iar în sesiunea parlamentară precedentă se mai votaseră 107 milioane credite pentru nevoile armatei, sumă comparabilă cu aceea acordată în timpul campaniei militare din anul precedent. Dar puterea militară a unui stat nu constă doar în partea materială, ci și în ostaș. În campania din 1913 s-a putut remarca o izbândă morală, generată de starea sufletească a soldaților români, care izvora din aceea a țărănimii. Reformele erau „urmarea firească a manifestării de ieri și întărirea firească a elementelor, de care sunt indisolubil legate atât puterile noastre ostășești, precum și întreaga dezvoltare a Statului nostru”⁵⁹.

Cu discursul lui Ion I. C. Brătianu luau sfârșit discuțiile pe probleme de politică externă din Parlament dinaintea izbucnirii Primului Război Mondial. După adoptarea proiectelor de răspuns la Mesajul Tronului sesiunea extraordinară a Parlamentului se încheia, urmând să fie reluată în toamnă, când ar fi trebuit discutate și modalitățile de îndeplinire a reformelor propuse. Izbucnirea războiului a amânat, după cum se știe, planurile de reformă, până la încetarea luptelor⁶⁰.

Dezbaterile parlamentare din prima jumătate a anului 1914 sunt dominate de problema reformelor propuse de liberali. Chiar și problemele de politică externă sunt uneori analizate prin prisma impactului acestor reforme. Astfel, mai mulți parlamentari conservatori încearcă să combată schimbările propuse de liberali, sub pretextul că ele slăbesc creditul României și îi îngreunează îndeplinirea pretinsului nou rol, de arbitru al Peninsulei Balcanice. Liberalii nu se lasă mai prejos și arată că o bună politică externă nu se poate face decât pe baza unei bune politici interne, iar prin aceste reforme se întărește țărănimea, care va ști pentru ce va lupta atunci când va fi cazul.

Un alt subiect ce revine în discursuri este vizita familiei imperiale ruse de la Constanța. Toți vorbitorii o salută, fiindcă văd în ea un semn de pace, de bună înțelegere cu Rusia și de recunoaștere a prestigiului câștigat de Regatul României pe plan european. Unii oratori, precum Nicolae Iorga, vedeau în vizită un semn al unei noi politici externe, care ține întru totul cont de interesele reale ale României și nu mai poartă amprenta „vasalității” față de o anumită Putere.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 97-98.

⁶⁰ A. Iordache, *Reorientarea politică a României și neutralitatea armată: 1914-1916*, București, 1998, p. 47-48.

O altă problemă discutată este cea referitoare la incidentele de la frontiera cu Bulgaria, pentru care parlamentarii cer guvernului să acționeze în vederea obținerii de satisfacții.

Și, în sfârșit, ca o premoniție a ceea ce avea să se întâmple, asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, la Sarajevo, cu puțin timp înainte de închiderea sesiunii parlamentare din iunie 1914, unii vorbitori consideră ca apropiat „ceasul hotărâtor de supremă sforțare”.

Discursurile interesante, cel mai substanțial în privința politicii externe fiind cel al lui Iorga, ofereau astfel un demn final dezbaterilor parlamentare ale unei epoci, a României Mici sub conducerea lui Carol I, care avusese splendoarea dar și neajunsurile ei.

ROMANIA'S PARLIAMENT AND FOREIGN POLICY IN THE EVE OF THE
FIRST WORLD WAR (FEBRUARY-JUNE 1914)

(Abstract)

The Government leadership by Ionel Brătianu in 1914 changed Romania's foreign policy. A symbol of this shift was the visit of Tsar Nicholas II in Constanta in June 1914.

The Parliament sessions between February and June 1914 included discussions regarding the agrarian and electoral reforms.

Conservatives like P. P. Car countered, arguing that it would divide the country, when it was actually necessary for Romania to strengthen its institutions, and exercise the preponderant role it had just won in the Balkan Peninsula.

Liberals, like D. Șuculescu, argued that in order to do their duty, soldiers had to be ensured that in case of their death, their children would have means to live, underlying the necessity of reforms. After the Tsar's visit in Constanta, Nicolae Iorga said that it was the sign of abandonment of the foreign policy of "masked vassalage" to date in favor of freedom of action that "may bring us hundredfold political benefit."

The assassination in Sarajevo echoed in Parliament, the Conservative C. I. Argetoianu saying that after this even, in the Senate meeting he felt "a breath of highest patriotism" and all the senators seemed willing to forget what had divided them to unite them instead "all around the higher idea of patriotism and nation".